

ДЕНЕ ТАРБИЯ САБАГЫНДАГЫ ОКУУЧУЛАРДЫН НЕГИЗГИ КОМПОНЕНТҮҮЛҮГҮН ӨНҮКТҮРҮҮ КӨЙГӨЙЛӨРҮ

Боркошев М.М.¹, Орунбаев Т.А.²

¹БатМУ Кызыл-Кыя гуманитардык-педагогикалык институтунун дене тарбия кафедрасынын доценти, п.и.к., borkoshev@mail.ru

²Эл аралык инновациялык университетинин ага окуучусу, orunbaev2009@mail.ru

Аннотация. Адаттагыдай, мектептеги билим берүүнүн максаттары бүтүрүүчүнүн өздөштүрүшү керек болгон билиминин, көндүмдөрүнүн жыйындысы менен аныкталган. Бүгүнкү күндө коом үчүн мындай билимдин жана көндүмдөр жетишсиз (кесиптик окуу жайлары, өндүрүш, үй-бүлө) бирок келечектеги жашоо жана коллективге кошулууга даяр, өздөрүнүн турмушундагы жана кесиптик проблемаларын иш жүзүндө чечүүгө жөндөмдүү бүтүрүүчүлөрдү даярдоого багытталыш керек. Бүгүнкү күндө башкы маселе - бүтүрүүчүнү ушундай деңгээлде даярдоо маселеси, көйгөйлүү кырдаалга туш болуп, аны чечүүнүн бир нече жолдорун таба алган, өз чечимин негиздеген рационалдуу ыкманы тандап ала алган адамды тарбиялоо турат.

Өзөктүү сөздөр: компетенттүүлүк, окуучу, дене тарбия, билим берүү, өнүктүрүү, өздөштөрүү, дүйнө тааным, маданият.

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ОСНОВНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ УЧЕНИКОВ НА УРОКАХ ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ

Боркошев М.М.¹, Орунбаев Т.А.²

¹к.п.н., доцент кафедры физической культуры Кызыл-Кийского гуманитарно-педагогического института БатГУ, borkoshev@mail.ru

²Ст.преп., МУИТ, orunbaev2009@mail.ru

Аннотация. Традиционно цели школьного образования определяются набором знаний и навыков, которые необходимо приобрести выпускнику. Сегодня обществу не хватает таких знаний и навыков (профессиональные школы, промышленность, семья), но следует сосредоточиться на подготовке выпускников, которые готовы жить в будущем и влиться в коллектив, способные решать практические задачи в своей жизни и карьере. Сегодня основная задача - подготовить выпускника на этом уровне, воспитать человека, способного столкнуться с проблемой, найти несколько способов ее решения и выбрать рациональный подход, оправдывающий его решение.

Ключевые слова: компетентность, ученик, физическая культура, образование, развитие, усвоение, мировоззрение, культура.

PROBLEMS OF THE DEVELOPMENT STUDENTS BASIC COMPETENCIES IN PHYSICAL LESSONS

Borkoshev M.M.¹, Orunbaev T.A.²

¹ Ph.D., Associate Professor of the Physical Culture Department of the Kyzyl-Kiy Humanitarian Pedagogical Institute BatSU, borkoshev@mail.ru

² Seion Lecturer, International university of innovation technologies, orunbaev2009@mail.ru

Annotation. Traditionally, the goals of school education are determined by a set of knowledge and skills that are necessary to acquire a graduate. Today the society does not have such knowledge and skills (professional schools, industry, family), but it is necessary to focus on the training of graduates, who are ready to live in the future and want to work together as a team. Today the main task is to prepare the graduate to this level, to educate the person, to face the problem, to find several ways to solve it and to choose a rational approach that justifies it.

Key words: competence, student, physical education, education, development, mastery, worldview, culture.

Адаттагыдай, мектептеги билим берүүнүн максаттары бүтүрүүчүнүн өздөштүрүшү керек болгон билиминин, көндүмдөрүнүн жыйындысы менен аныкталган. Бүгүнкү күндө коом үчүн мындай билимдин жана көндүмдөр жетишсиз (кесиптик окуу жайлар, өндүрүш, үй-бүлө) бирок келечектеги жашоо жана коллективге кошулууга даяр, өздөрүнүн турмушундагы жана кесиптик проблемаларын иш жүзүндө чечүүгө жөндөмдүү бүтүрүүчүлөрдү даярдоого багытталыш керек. Бүгүнкү күндө башкы маселе - бүтүрүүчүнү ушундай деңгээлде даярдоо маселеси, көйгөйлүү кырдаалга туш болуп, аны чечүүнүн бир нече жолдорун таба алган, өз чечимин негиздеген рационалдуу ыкманы тандап ала алган адамды тарбиялоо турат.

"Компетенттүүлүк" деген эмне?

Компетенттүүлүк - объектилердин жана процесстердин белгилүү бир чөйрөсүнө карата аныкталган жана аларга карата жогорку сапаттагы өндүрүштүк иш-аракеттер үчүн зарыл болгон өз ара байланышкан инсандык сапаттардын (билимдин, жөндөмдүн, иштин ыкмаларынын) жыйындысын камтыйт.

Билим берүүнүн мазмунун жалпы мега предметине (бардык предметтер үчүн), объекттер аралык (предметтер циклы же билим берүү чөйрөлөрү үчүн) жана предметке (ар бир академиялык предмет үчүн) бөлүштүрүүгө ылайык, биз компетенциялардын үч деңгээлдүү иерархиясын сунуш кылабыз:

- 1) негизги компетенциялар - билим берүүнүн жалпы мазмунунан;
- 2) жалпы предмет компетенциялары - билим берүү предметтеринин белгилүү чөйрөсүнө жана билим берүү чөйрөсүнө тиешелүү;
- 3) предметтик компетенттүүлүк - билим берүү предметтеринин чегинде конкреттүү мүнөздөмөгө жана мүмкүнчүлүккө ээ болгон компетенциянын мурунку эки деңгээлине карата.

Ошентип, билим берүүнүн негизги компетенциялары билим берүү чөйрөлөрү жана окутуунун ар бир баскычы үчүн предметтер деңгээлинде конкреттештирилген.

Билим берүүнүн негизги компетенциялары төмөнкүлөр:

1. **Дүйнө тааным компетенция.** Булар - дүйнө таанымына байланышкан компетенттүүлүк, окуучунун баалуулук багытына, анын айланасындагы дүйнөнү көрө билүүгө жана түшүнүүгө, ага багыт берүүгө, анын ролун жана максатын билүүгө,

өзүнүн иш-аракеттеринин максаттары менен маанилерин тандап, чечим кабыл алууга жөндөмдүүлүгү. Бул компетенциялар билим берүү жана башка иш-аракеттердеги кырдаалда окууулардын өзүн-өзү баалоо механизмдин камсыз кылат. Окууулардын жекече билим берүү чөйрөсү жана бүтүндөй анын жашоосу программасы ошого жараша болот.

2. Жалпы маданий компетенция. улуттук жана жалпы адамзаттык маданияттын өзгөчөлүктөрү, адамдын жана адамдын жашоосунун руханий жана адеп-ахлактык негиздери, жеке адамдар, үй-бүлөнүн, социалдык, коомдук өзгөрүүлөрдүн жана каада-салттардын маданий негиздери, илим менен диндин маданияттагы ролу, алардын дүйнөгө тийгизген таасири, маданий жана эс алуу чөйрөсүндөгү компетенциялар, мисалы, бош убактысын уюштуруунун натыйжалуу жолдоруна ээ болуу.

3. Билим берүү жана таанып-билүү компетенциялары. Бул окуучулардын көз карандысыз таанып-билүү ишмердүүлүгү чөйрөсүндөгү компетенттүүлүктүн жыйындысы, анын ичинде логикалык, методологиялык, жалпы билим берүү иш-аракеттеринин элементтери, чыныгы билүү объектилери менен байланышкан. Буга билим берүү жана таанып-билүү иш-аракеттерине максат коюу, пландаштыруу, талдоо, ой жүгүртүү, өзүн-өзү баалоо боюнча билим жана көндүмдөр кирет. Изилденип жаткан объектилерге байланыштуу студент өндүрүмдүү иш-аракеттердин чыгармачыл жөндөмдөрүн өздөштүрөт: билимди реалдуулуктан алуу, стандарттык эмес кырдаалдарда иш-аракет ыкмаларын, маселелерди чечүү үчүн тапкычтык ыкмаларды өздөштүрүү. Бул компетенциялардын чегинде тиешелүү функционалдык сабаттуулуктун талаптары аныкталат: фактыларды кабыл алуу, айырмалай билүү, өлчөө жөндөмүнө ээ болуу, таануунун ыктымалдык, статистикалык жана башка ыкмаларын колдонуу.

4. Маалыматтык компетенция. Чыныгы объектилердин жардамы менен (ТВ, магнитофон, телефон, факс, компьютер, принтер, модем, көчүрмөчү) жана маалыматтык технологиялар (аудио-видео жазуу, электрондук почта, медиа, интернет), өз алдынча издөө, талдоо жана керектүү маалыматты тандоо, табуу, уюштуруу, өзгөртүү, сактоо жана өткөрүп берүү. Бул компетенциялар окуучулардын предметтерде жана билим берүү чөйрөлөрүндө, ошондой эле айлана-чөйрөдөгү маалыматтарга карата иш-аракеттеринин жөндөмүн камсыз кылат.

5. Коммуникативдик компетенция. Аларга керектүү тилдерди билүү, курчап турган жана алыскы адамдар жана окуялар менен иштешүү жолдору, командада иштөө жөндөмү жана топтогу ар кандай социалдык ролдорду билүү, аткаруу кирет. Окуучу өзүн тааныштыра билүүсү, кат, анкета, арыз жазуу, суроо берүү, дискуссия ж.б.у.с билим берүү процессинде бул компетенцияларды өздөштүрүү үчүн, ар бир окуган

билим берүүнүн ар бир деңгээлинде окуучу үчүн зарыл болгон жана жетиштүү реалдуу байланыш объекттери жана алар менен иштөө жолдору.

6. Социалдык жана эмгек компетенциясы - жарандык коомдун ишмердүүлүгү чөйрөсүндө (жарандын, байкоочу, шайлоочунун, өкүлдүн ролун ойногон), социалдык жана эмгек чөйрөсүндө (керектөөчү, сатып алуучу, кардар, өндүрүүчү укугу), үй-бүлөлүк мамилелер жаатында билимге жана тажрыйбага ээ болуу. Экономика жана укук маселелеринде, кесиптик өзүн-өзү аныктоо жаатындагы милдеттер. Буга, мисалы, эмгек рыногундагы кырдаалды талдоо, жеке жана социалдык артыкчылыктарга ылайык иш кылуу, эмгек жана жарандык мамилелердин этикасын билүү кирет. Окуучу заманбап коомдун жашоосу үчүн минималдуу зарыл болгон социалдык активдүүлүктү жана функционалдык сабаттуулукту өздөштүрөт.

7. Жеке өзүн-өзү өркүндөтүү компетенциялары физикалык, руханий жана интеллектуалдык өзүн-өзү өркүндөтүү, эмоционалдык өзүн-өзү жөнгө салуу жана өзүн-өзү колдоо ыкмаларын өздөштүрүүгө багытталган. Чын бул компетенттүүлүк жаатындагы объект - окуучунун өзү. Ал өзүнүн кызыкчылыктарында жана мүмкүнчүлүктөрүндө иштөө ыкмаларын өздөштүрүп, өзүн-өзү таанып билүү, заманбап адам үчүн зарыл болгон жеке сапаттарды өркүндөтүү, психологиялык сабаттуулук, ой жүгүртүү жана жүрүм-турум маданиятын калыптандырат. Бул компетенцияларга өз ден соолугун, сексуалдык сабаттуулугун жана ички экологиялык маданиятын эске алуу менен жеке гигиена эрежелери кирет. Буга адамдын коопсуз жашоосунун негиздери менен байланышкан сапаттардын топтому да кирет.

Окуучулардын дене тарбия процесси чыныгы турмуштун, билимдин, байланыштын, түшүнүүнүн жана өзүн-өзү чагылдыруунун мектеби болуп кызмат кыла алат. Инсандык руханий негизге таянып, балдардын өзүн-өзү баалоого жана өзүн-өзү өркүндөтүүгө болгон каалоосун өркүндөтүү керек.

Учурда Кыргызстандагы билим берүү тутумун модернизациялоо, дене тарбиясын түп-тамырынан бери өзгөртүүнү талап кылат. Учурда дене тарбия мугалимдеринин ишмердүүлүгү төмөнкү милдеттерге негизделет:

Дене тарбия жана турмуш-тиричилик чеберчилиги жөнүндө билим тутумун түзүү;

- окуучулардын дене-бойун чыңдоо деңгээлин жогорулатуу жана жеке мотор жөндөмүн өнүктүрүү;

- Инсанды физикалык жактан өркүндөтүүгө багытталган баалуулук багыттарын тарбиялоо;

- үзгүлтүксүз көнүгүүлөргө жана тандалган спорт түрүнө муктаждыкты калыптандыруу;

- Адеп-ахлактык жана ыктыярдуу сапаттарды тарбиялоо;

- Адамдар аралык байланыш тажрыйбасын өркүндөтүү.

Дене тарбия жаатындагы компетенттүү мамиле азыркы сабактын ушул жана башка милдеттерин аткарууда окуучулардын негизги компетенттүүлүгүн калыптандырууга көмөктөшөт. Азыркы учурда окуучулардын арасында канча жана кандай компетенцияларды түзүү керек деген бирдиктүү көз караш жок.

Дене тарбия сабагындагы негизги компетенциялардын калыптанышын карап көрөлү. Окуучулардын дене тарбиясында компетенттүүлүккө негизделген мамилени киргизүү студенттердин арасында калыптандырууга жардам берет:

Туруктуу жетекчиликсиз иштөө, өз демилгеси боюнча жоопкерчиликти алуу мүмкүнчүлүгү;

Башкалардан сурабастан демилгени колго алуу мүмкүнчүлүгү;

- көйгөйлөрдү байкап, аларды чечүүгө даяр болуу;
- жаңы кырдаалды талдай билүү жана ага тиешелүү бар билимди колдонуу;

Башкалар менен тил табыша билүү;

• өз демилгеси боюнча жаңы билим алууга даярдыгы (алардын тажрыйбасын жана башкалардын пикирлерин эске алуу менен);

- жогорку класстагы спортчулардан жаңы нерселерди үйрөнүү.

КОЛДОНУЛГАН АДАБИЯТТАР:

1. **Баранников А.В.** Содержание общего образования. Компетентностный подход. – М., ГУ ВШЭ, – 2002г.

2. **Зимняя И.А.** Ключевые компетенции – новая парадигма результатов образования//Высшее образование сегодня. – №5, – 2003 г.

3. **Зимняя И.А.** Ключевые компетенции как результативная целевая основа компетентностного подхода в образовании – М., Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов. – 2004 г.

4. Под ред. **В.А. Козырева, Н.Ф. Радионовой.** Компетентностный подход в педагогическом образовании. – СПб, –2004 г.

5. **Компетентностный подход в педагогическом образовании.** Под ред. **В.А. Козырева, Н.Ф. Радионовой.** – СПб, –2004 г.

6. **Укуктук тарбия боюнча айрым маселелер”** – Известия КАО (Г.А. Жумабаева соавтор)

7. **Мурзаев.М.С** Киргизская семья как объект исследования психологической науки // совместно с А. Закировым // Первая научно-теоретическая конференция молодых ученых. Тезисы докладов и сообщения ОшПИ Советов молодых ученых. –1989, –Ош. – Ст. 59-60.

8. **Парамонова С.П.** Типы морального сознания молодежи. //Социологические исследования. –1997, – №10

9. **Эшимбекова Н.С.** Анализ этапов формирования национальной морали и принципов права (по произведениям Ч Айтматова) // Права человека как национальная идея в Кыргызстане - Материалы круглого стола, посвященного году кыргызской государственности. – Бишкек, – 2003.

10. **Окуучуларды элдик спорттук оюндар аркылуу социалдаштыруу.** Вестник Кыргызский государственной юридической академии. – №3, – 2014. – Ст. 112-116.

11. **Проблемы внедрения инновационных технологии при подготовке учителей Ф.К.** Вестник Кыргызский академии образования. –№2, – 2014. – Ст. 68-72